

Hela livet

En handbok för digitalt deltagande

Till läsaren. Det här är en handbok med enkla men förhoppningsvis praktiska råd som ska bidra till att internetanvändare kan hålla jämna steg med den digitala utvecklingen och rentav utöka färdigheterna en smula.

Det finns mycket positivt att säga om digitaliseringen av samhället och alla vår vardag. Vi har fått tillgång till mängder av information – nyheter, kultur, vetenskap – och kan kommunicera med många fler människor än tidigare. Men de här möjligheterna är inte gratis, de kostar pengar, tid och ansträngning. Dels måste vi köpa apparater, inte en gång för alla, utan många gånger, och dels måste vi löpande lära oss nya saker.

För det är ingen stabil värld internetanvändaren möter. Den nyinköpta smarttelefonen ser sällan ut som den gamla. Appar för nya ändamål kommer ideligen. Och *gränssnitt* (se ordlistan nedan) vi vant oss vid, säg internetbankens, kan plötsligt ha fått en ny utformning – och vi känner inte riktigt igen oss och får börja om.

Att vara digitalt inkluderad och en del av det digitaliserande samhället är helt enkelt inget permanent eller statiskt tillstånd – något vi erövrar en gång för alla. Vid närmare eftertanke är det en aktivitet, ett lärande och ett odlande av kunskaper och förmågor som måste pågå så länge vi vill klara oss själva.

Den här handboken tar upp sådant som vi lärt oss i våra forskningsprojekt och de forskningscirkel vi organiserar där 65-plussarnas digitaliserade vardag undersökts, analyserats och diskuterats.

Texten kan läsas kronologiskt, men det går också hoppa från avsnitt till avsnitt.

Läsarna kommer sannolikt att värdera innehållet på olika sätt. Ett bra tips för den ena, kan vara mindre relevant för den andra. Detta ligger i sakens natur. Handboken presenterar inte en mirakelmetod för alla, utan ger lite tips och uppslag som var och en får värdera och anamma efter eget omdöme.

De facktermer som *kursiveras* förklaras längre fram i en ordlista.

Vi som arbetat fram den här boken tillsammans med frivilliga från folkbildningen och civilsamhället heter Carolina Martínez som är verksam vid Malmö universitet, Dino Viscovi, från Linnéuniversitetet i Växjö, Tobias Olsson verksam vid Malmö universitet och slutligen Ulli Samuelsson som finns vid Jönköping University.

Handboken har kommit till inom ramen för ett forskningsprojekt, *Äldre i e-samhället*, som har finansierats av Familjen Kamprads stiftelse.

Observera: de sifferuppgifter om användning som finns i texten bygger på våra egna undersökningar.

Dino Viscovi, dino.viscovi@lnu.se

Digital motion. När vi är aktiva och gör saker rutinmässigt tänker vi inte ens på att vi lär oss nytt och utvecklas. Det är därför vi sällan lägger märke till att vårt språk förändras. Nya uttryck och fraser fogas in och uttalet modifieras utan att vi funderar särskilt mycket över det. Däremot blir vi snabbt varse att vi varit fysiskt passiva. Det kan räcka en kortare tid av stillhet för att trapporna ska kännas längre och matkassarna tyngre.

Våra *digitala repertoarer* och handhavandet av apparaterna är på samma sätt aktiviteter som mår väl av att hållas igång. Vi behöver helt enkelt regelbunden *digital motion*. Och i likhet med vardagsmotionen är variation en dygd: att försöka aktivera kroppen, och lite och ofta är bättre än sällan och mycket. I ett digitalt sammanhang betyder det att vi ska försöka hålla digitala repertoaren (mer om den längre fram) levande på ett allsidigt sätt.

Motion gynnar faktiskt både oss själva och apparaterna. Vanliga redskap, säg en osthyvel, kan ligga oanvända hur länge som helst. Osthyveln fungerar likadant som den gjorde senast när den tas fram, även om månader förflutit, och handgreppen sitter i normalfallet i.

Så är det inte med surfplattor och *smarttelefoner*. För det första måste de laddas, och har de varit oanvända en längre tid kommer apparaten att kräva *uppdateringar* som dessutom blir mera omfattande ju längre tid det har gått. Det är inte säkert att *gränssnitten* är sig lika och känns igen när allt är uppdaterat och klart.

Att vara digitalt aktiva regelbundet och allsidigt gör oss mindre känsliga för förändringar; uppdateringarna blir inte lika dramatiska och omfattande, och det är lättare att hänga med när nyheterna förs in stegvis.

Ett exempel. Ulla har utformat sin digitala motion efter sin repertoar – se **Bilaga 1**.

Vissa delar av motionspassen gör hon spontant. **Massmedier** tar hon del av dagligen, till och med flera gånger dagligen. Så när till exempel inloggningen till hennes lokaltidning inte fungerar, det händer då och då, tar hon tag i saken direkt och ser till att få ett nytt lösenord (i samband med det

tränar hon också e-post). När det gäller poddar är hon inte riktigt lika flitig användare. Men nästan varje vecka lyssnar hon på någon *podd*.

Bank- och betalning används inte riktigt på daglig basis. Men Ulla har bestämt att hon ska logga in på internet-banken varje vecka, och kontrollera att allt är okej. I samband med detta testar hon också sitt *bank-id* – och *mobila bank-id* om det görs med smarttelefonen.

Interaktion sker närapå dagligen genom *sms*, textmeddelanden. E-post kollas varannan dag ungefär. Facebook är Ulla inte så aktiv på. Hon har ett konto men lägger nästan inte upp något material. För Ulla är Facebook mest ett massmedium – hon går in och läser och tar del av andras bilder och texter. Bara då och då skriver hon en kortare kommentar eller ”gillar” något.

Beträffande **varor och tjänster** används rese-appen för lokaltrafiken i stort sett varje vecka, och det gör även parkerings-appen. Ulla har ordinerats ett läkemedel och beställer detta vid behov och via internet. På så sätt hålls även e-apoteket någorlunda aktivt.

Myndigheter kontaktar de flesta av oss endast om vi har ett specifikt ärende, men Ulla försöker ändå titta till Skatteverket.se och Pensionsmyndigheten.se liksom 1177.se då och då. Om inte annat finns som regel nyheter på sidorna som det kan vara bra att känna till.

Ulla är ingen superanvändare, men har ändå en större repertoar än de flesta i hennes generation och får sägas vara gynnad i det digitala samhället. Men hon är väl medveten om att inkludering är en aktivitet. Det behövs regelbunden motion för att hålla ställningarna.

Vi ska inte gå igenom hela Ullas program, hennes repertoar finns i **Bilaga 1**, med hjälp av den kan du också inventera din egen repertoar.

Digitala repertoarer. Orkestrar har repertoarer av låtar, teatrar repertoarer av pjäser. I det här sammanhanget är ordet kopplat till saker vi gör med digitala apparater. Somliga använder smarttelefonen till relativt få saker: telefonsamtal, sms och väderprognoser. Andra har mera omfattande användningsmönster och lyssnar på musik, gör penningtransaktioner, beställer mat och har appar för fåglar, svampar och sportresultat. Variationerna är stora både till omfång och innehåll.

Det kan vara effektivt att inventera vad vi gör och inte gör och därigenom synliggöra våra repertoarer. Det ger lite perspektiv på vad tekniken används till. Och med detta som underlag kan användningsmönstren utvärderas. Vi kanske gör för många saker som vi inte riktigt orkar hålla i gång. Eller tvärtom: vi kanske är för ensidiga i vår användning och med fördel kan utöka repertoaren. Det är inte alls dumt att presentera repertoaren för varma experter och gemensamt resonera om den.

Titta på schemat i **Bilaga 1**. En genomgång ger perspektiv på vad vi faktiskt gör och inte gör. Och med det som underlag kan repertoaren utvärderas – och därifrån eventuellt förändras i olika riktningar.

I många hushåll finns en arbetsfördelning mellan olika sysslor, digitala är inget undantag. Någon kanske mest ansvarat för hushållets administration och därför lärt sig internetbanken, medan en annan lärt sig 1177.se och sjukvården. Att dela upp arbete är i allmänhet praktiskt, alla kan inte göra allt. Men det gör oss också mera sårbara.

Ta därför reda på vem som gör vad i hushållet, och fråga om det är hållbart i längden. Finns det grundläggande färdigheter som internetbank och myndighetskontakter som bara en person behärskar? I så fall kan det vara lägligt att ändra på det och lära upp varandra.

Det kan vara praktiskt att tillsammans med andra resonera om vad som kan förändras. Vilka aktiviteter är viktigast? Vad är det som eventuellt missas med nuvarande användningsmönster? Verkar det som användningen mest är inriktad mot nyttofunktioner eller är det tvärtom nöjesfunktioner? Vad behöver jag träna? Vad behöver jag mest hjälp med?

Att gå igenom repertoaren kan stärka samarbetet med den varma experten. Genomgången är dessutom användbar när nya apparater ska köpas – mer om detta längre fram.

Varma experter. Inom forskningen har uttrycket *varma experter* (warm experts) blivit etablerat. En varm expert är i korthet en person som vi har en relation till och litar på – det kan vara partner, barn, barnbarn eller vän – och som vi vänder oss till när vi behöver hjälp med digitala medier.

”Expert” ska uppfattas generöst. Det är inte fråga om en expert i sträng mening utan om en person som just i det specifika ärendet råkar kunna något mer än vi själva och därför kan bistå oss. Nästan alla användare rådfrågar personer i sin omgivning, och i princip sju av tio användare, 65+, tycker att sådan hjälp är viktig – och det är främst de vuxna barnen som tillfrågas. Det gäller vana och skickliga användare såväl som nybörjare. Ingen enskild individ överblickar och behärskar alla fält i den digitala världen.

Vår forskning visar att varma experter gör skillnad. De personer som har vänner och anhöriga att konsultera blir i genomsnitt mer allsidiga användare med bredare repertoarer och dessutom mindre oroliga för tekniken än övriga.

Det finns några enkla frågor att ställa i det här sammanhanget. För det första: Har jag någon varm expert att vända mig till? Om svaret är nej kan det vara värt att fundera på om det finns någon pålitlig person som kan komma i fråga. Tyvärr är det inte alla förunnat att ha detta. Nästan en av tio användare över 65 år uppger sig sakna stöd av det slag som en varm expert kan bidra med. Dessbättre kan folkbiblioteken, SeniorNet och studieförbunden vara behjälpliga. Lite mer om detta nedan.

För den som redan samarbetar med en varm expert kan det vara värt att fundera över om det finns några ytterligare personer att vända sig till.

Med fler att vända sig till blir risken att överutnyttja en individ och känna sig tjugig mindre, och dessutom kanske den i dag pålitliga experten flyttar och blir svårare att nå. Och återigen: ingen behärskar allt, olika människor har olika styrkor och kompletterar varandra. Därför är ensam inte stark i de här sammanhangen, vi behöver varandra.

De egna barnen är den kategori som oftast engageras som varma experter. Rollen brukar uppstå spontant och utan särskild eftertanke: när familjen ändå

träffas kommer apparaterna fram med förhoppningar om att olika spörsmål ska kunna lösas av personer som är yngre och mera vana.

Detta är naturligtvis i grunden både rimligt och fint, men det kan finnas skäl att diskutera igenom några saker om hur samarbetet bedrivs – för att möjligen kunna utveckla och göra det än mer ändamålsenligt.

Hur träffas man lämpligen? Går det att sköta samarbetet via telefon eller videosamtal – eller är det bäst att träffas fysiskt? Vissa saker kan hanteras utan direktkontakt, andra gör det inte. Detta är i hög grad individuellt och relaterat till problemets natur. Men klart är att de flesta föredrar att mötas ansikte mot ansikte. Att få hjälp med just smarttelefonen med telefonen som just används är sällan enkelt.

När ska konsultationen äga rum? Ofta sker den i samband med sedvanligt umgänge. Och detta är inget problem – så länge alla är överens om upplägget. Men så är inte alltid fallet. Om den ena parten förväntar sig avslappnad samvaro, men den andra en ordentlig genomgång av Swish, eller en uppdatering av *operativsystemet*, kanske ingen blir riktigt nöjd. Likaså om den som ringer upp inte tänker på att det är vardag och kontorstid och mottagaren befinner sig på jobbet.

Kort sagt, försök att komma överens på förhand när och i vilken omfattning samarbetet ska ske. Det gynnar alla parter.

Hur ska samarbetet gå till? Vad ska behandlas? Att på förhand försöka ange vad vi vill att mötet med experten ska handla om underlättar. Är det ett tekniskt problem? Är det något som ska läras ut? Eller en kombination av båda – som när en ny app ska laddas ned. En sådan åtgärd kan ge anledning till både teknisk support och undervisning. Framförhållning ger dessutom den varma experten möjlighet att fundera ut lösningar och sätt att lära ut och instruera.

Det händer att den ena parten uppfattar sin roll som renodlad supporttekniker: ”Nu hjälper jag till att installera en ny *webbläsare*”. Och när den kommit på plats anses saken i princip avslutad – och så kan det mycket väl vara.

Men det kan finnas skäl att tänka på om det också är ett tillfälle att få lära sig hur installationen går till liksom hur webbläsaren kan användas.

Den varma experten kan ha flera roller och funktioner. Det kan handla om teknisk support och att i första hand lösa tekniska knepigheter. Men också om att samtidigt ikläda sig rollen som lärare och instruktör, ja, till och med inspiratör.

Nästan varannan tillfrågad, 47 procent av 65-plussarna, anser att det går för fort när de ber om hjälp. Resultatet är i och för sig inte överraskande – förhållandet tycks gälla nästan oavsett vilken ålder eller typ av instruktion det gäller. Den som redan behärskar något glömmer lätt hur svårt det var att en gång själv lära sig.

Men det är ändå värt att beakta detta och be om instruktioner och genomgångar i rätt tempo – helst uppdelade i tydliga steg.

Glöm inte heller att prova själv, att med händerna göra det som nyss lärts ut, inte en gång utan flera! Datoranvändning är lika lite som brödbakning något vi kan lära oss fullt ut utan att prova oss fram själva.

Den varma experten kan också vara inspiratör. Det finns en tendens att vi som användare fortsätter i samma hjulspår som förr och därigenom går miste om möjligheter. Ständigt kommer nya plattformar med innehåll som kan intressera oss. I utbudet av appar finns mycket nyttigt som vi undgår för att vi helt enkelt inte känner till deras existens.

Att visa spännande och roliga saker för varandra och inspirera bidrar till utvecklingen som användare, vilket gör att de digitala medierna blir något mer än ett nödvändigt ont – en tillgång.

Youtube, för att ta ett exempel, erbjuder ett brett innehåll. Där finns föreläsningar i alla tänkbara ämnen, naturprogram, musik, kockar som visar sina yrkesknep, musiker som lär ut sång och olika instrument. Inte minst finns det omfattande material om digitala medier. Det mesta är förstås på engelska. Men snart sagt alla världens större språk, inte minst svenska, är representerade. Trots detta är det bara knappt var femte användare, 65+, som tar del av Youtube en gång i veckan eller oftare.

Här finns avgjort en underutnyttjad resurs för många att bekanta sig med och foga in i sina repertoarer.

Lösenord och minnesknep. Lösenord är nycklar. Och nycklar ska hanteras med viss försiktighet, vi lånar inte ut dem hur som helst. En självklar säkerhetsregel är därför att behålla lösenord för sig själv och i minnet.

Men detta kan vara lättare sagt än gjort. Uttryck som "HsRr;cOs214" är svåra att memorera, och måste vi dessutom hålla ytterligare sju åtta lösenord av samma slag aktiva blir det riktigt krävande. Risken är stor att vi skriver komihåglappar. Men då har vi börjat underminera själva syftet med lösenord: att förhindra att obehöriga använder våra konton.

Det finns forskning om lösenord som kan hjälpa oss användare till en lite behagligare tillvaro. Bra lösenord ska vara lätta att komma ihåg. Och ju längre de är, desto svårare blir de att knäcka.

Lösenord blir alltså inte säkrare för att olika symboler och skiljetecken används. Bokstäver går precis lika bra. Och det är längden, antalet bokstäver, som är det väsentliga. Ibland avkrävs vi trots detta lösenord som innehåller både VERSALER och gemener och olika tecken för att de ska godtas. Egentligen finns ingen saklig grund för detta – mer om hur detta kan hanteras om en liten stund.

Välj alltså lösenord som är lätta att komma ihåg. De flesta har fraser eller bilder i huvudet som har hängt med hela livet. Det kan vara sångtexter, filmrepliker eller ordspråk. Sådant bör vi möjligen vara lite försiktiga med eftersom kodknäckare kan se till att deras program är förberedda för olika idiomatiska uttryck och kända texter. Säkrare då att ta saker som bara du och några få känner till, det kan vara roliga formuleringar som barn eller småsyskon använt eller något som en lagkamrat eller lärare brukade säga. Ja, faktiskt vad som helst, bara det sitter i minnet och är lätt att plocka fram. Några exempel:

- a) Det var väl ändå själve den (fras flitigt använd av fysiklärare Gustafsson)
- b) Längst upp till höger står Lena (visuellt minne från skolfoto)
- c) Jag ser både domherren och domfrun (barnspråk om han- och honfågel)

De flesta av oss har många saker vi lätt kan erinra oss, och sådana minnen kan alltså omvandlas till lösenord. Som här:

- a) detvarvälsjälvedensagustafsson
- b) längstupptillhögerstårlena
- c) bådedomherrenochdomfrun

Avkrävs du ett lösenord där både versaler, gemener och tecken ska ingå, går det att skapa sig en standard som är lätt att minnas, till exempel genom att alltid börja med versaler och sluta med ett tecken, i det här fallet parentes:

- a) Detvarvälsjälvedensagustafsson)
- b) Längstupptillhögerstårlena)
- c) Bådedomherrenochdomfrun)

Somliga vill ha minnesstöd för att knyta lösenordet till rätt konto, det går att skapa associativa minneslappar som funkar för dig men inte för andra. Konto a) kan kopplas till frasen: "Gustafsson i fysiken", konto b) till: "*klass* 9a, högra hörnet", och konto c) till: "Anna vid fågelbordet".

Låt heller inte lösenord bli för gamla, det kan vara bra att byta dem, åtminstone någon gång om året. Då bidrar det också till viss digital motion.

Köpa apparater. Vårt samhälle digitaliserar på ett sätt som gör det nära nog nödvändigt för den enskilda att ha inte bara en utan två olika apparater: en mobil enhet, som en smarttelefon, att bära med sig, och en större enhet där det är enklare att skriva och läsa, helst med tangentbord, t.ex. en *laptop*.

Apparaternas livslängd varierar, både beroende på fabrikat och modell, men främst också genom att omvärlden förändras. Många nya digitala tjänster kräver relativt nya apparater. Hur väl vi än tar hand om smarttelefonen kan den vara utfasad efter fyra år, när betaltjänster eller reseappen inte fungerar längre.

Vi måste därför ha framförhållning, och i god tid ha planer för nästa inköp: för kostnader, behov och *migrering*, dvs. hur information – bilder, program eller vad det nu kan vara – från din nuvarande apparat ska föras över till nästa.

Om apparaterna körs till bristningsgränsen är det inte säkert att migreringen fungerar; information kan gå förlorad.

Marknaden är omfattande och för den som börjar se sig om sig råder knappast underskott på konsumentinformation. Problemet är det motsatta. Hur ska vi kunna sortera alla intryck? Under alla förhållanden bör vi starta med oss själva. Bara du själv kan känna till dina behov och din situation, och bara du känner till dina ekonomiska förutsättningar.

En allmän tendens, oavsett produktområde, är att kunden köper mer teknisk kapacitet än vad den faktiskt behöver. Se över din repertoar. Med kännedom om den kan du enklare se vad som är ett rimligt köp. Vilka är de absolut nödvändiga funktionerna? Vad går att kompromissa med? Du kanske inte behöver den bästa kameran och den känsligaste mikrofonen i smarttelefonen.

Det kanske räcker med banktjänster, en bra *webbläsare* och de vanligaste apparaterna för att du ska vara nöjd. Om vi har Ullas repertoar i **Bilaga 1** i åtanke, behövs knappast de dyraste apparaterna.

Teknisk kapacitet är nu inte allt. Vi bör också tänka på handhavandet i mera konkret bemärkelse: att skärmen är lagom stor och känns behaglig att titta på, att ljudet är bra och telefonen ligger bra i fickan. Här gäller det att konkret prova sig fram på verkliga apparater. Det kan vara vanskligt att köpa en modell som

man aldrig hanterat. Det är ju faktiskt är fråga om fysiska föremål som till största del ska manövreras med händerna och fingrarna.

Be personer i din omgivning visa vad de har för teknik och berätta vad de tycker om dem. Och tveka inte att ta hjälp av varma experter. För det är klart svårare att köpa surfplatta än brödrost.

Stödjande resurser. Som förberedelse till arbetslivet går vi flera år i skolan. Men till åren efter arbetet utbildas vi knappast alls. Och historiskt sett har det knappast behövts.

Men när allt fler delar av vardagslivet digitaliseras och mycket av ansvaret läggs på individen, borde det rimligen finnas ett motsvarande – om än inte lika omfattande – system för livslångt lärande. Det gör det inte i dag. Men det saknas inte heller möjligheter. Nedan anges några.

Folkbiblioteken har i många fall rådgivning och tar sig an de vanligaste frågorna. Sannolikt är biblioteken den serviceinrättning som finns på flest orter. Men tänk på att alla bibliotek inte erbjuder tjänsterna, och att rådgivning bara ges vissa tider, ibland också endast vissa dagar.

Det finns 23 *Digidelcenter* i Sverige och de bistår med ungefär samma service som biblioteken, och är i likhet med dem kostnadsfria. Googla digidelcenter för att se var de finns.

Studieförbunden har långa traditioner inom vuxenutbildningen och började tidigt med datorkurser, redan när hemdatorerna introducerades. Det är alltid värt att se vad folkbildningen har för utbud, somliga erbjuder dessutom teknisk support i samband med kurserna.

SeniorNet är en ideell förening där äldre personer utbildar andra äldre i digitala medier. Föreningen har vuxit på senare år och det finns numera drygt 40 lokalföreningar ute i landet. SeniorNet organiserar kurser, ibland också internetkaféer som inte fordrar föranmälan.

På internet finns olika digitala resurser att utnyttja, t.ex. Internetkunskap.se. Nackdelen med dem är att de inte alltid är stabila och kan försvinna efter ett tag. Men prova att googla och fråga gärna på biblioteken eller varma experter var det finns för digitala källor.

Ordlistan. Det finns massor av termer och förkortningar relaterade till datorn och internet. Långtifrån alla vet vad html eller url står för, och just dessa är kanske inte heller så centrala. (Html betyder annars "hypertext markup language" och används för att skapa webbsidor. Url står för "Uniform Resource Locator" och är den kod som ligger till grund för webbadresserna).

Men vissa termer är ändå praktiska att känna till. Det är betydligt lättare att be om hjälp och utveckla repertoaren om vi kan sätta ord på vad vi vill göra eller få ordning på. När någon säger sig behöva hjälp för att "datorn känns seg" kan det bero på en mängd olika saker. Är det själva datorn, är det routern eller webbläsaren eller ytterligare något annat?

Nedan följer några termer som kan vara nyttiga att känna till som användare och läsare av denna handbok.

Android används ofta som ett samlande namn på smarttelefoner som har Android som *operativsystem* till skillnad från Apples smarttelefon, iPhone, som har operativsystemet iOS.

App, applikation eller mera exakt *mobilapplikation* är program som laddas ner på smarttelefoner eller surfplattor ooh som gör att du kan utföra vissa saker, betala parkering eller göra betalningar.

Bank-id är en elektronisk legitimation som laddas ner på dator. *Mobilt bank-id* syftar på samma sak – men är den lösning som finns på smarttelefoner.

Gränssnitt (engelskans interface) syftar vanligtvis på *användargränssnitt*, och är den del av ett program som användaren ser och interagerar med när det används. I stort sett alla tekniska apparater har gränssnitt: tvättmaskinen, torkskåp, spisen. Med knaparna och vreden får du dem att utföra det som du önskar.

Hemsida, webbplats eller *sajt* är en plattform med information på internet som du besöker med hjälp av din *webbläsare*.

Laptop (efter engelskans lap = knä) är en bärbar dator, vanligtvis ihopfällbar.

Migrering talar man om när någon byter teknisk plattform, t.ex. när information flyttas från en äldre dator eller smarttelefon till en ny.

Mobilt bank-id – se bank-id.

Moln eller *molntjänst* syftar på ett program eller en lagringstjänst som finns på en server som du ansluter dig till via internet. På tidigare generationer av persondatorer fanns allt i själva datorn. Med internet är detta inte längre nödvändigt.

Operativsystem kopplar ihop apparaten, hårdvaran (t.ex. smarttelefon eller surfplatta) och de program som används. Enkelt uttryckt är det apparatens nerv; utan operativsystem blir den obrukbar.

PC (personal computer) syftar oftast på en stationär dator som har Windows som operativsystem.

Podd kommer av engelskans podcast och är helt enkelt en ljudfil, en inspelning, som ofta har formen av ett radioprogram och som kan nås på olika digitala plattformar, bl.a. Sveriges Radios, sr.se.

Router är den enhet som gör att du kan ha ett trådlöst nätverk i bostaden och som förbinder din apparat med internet.

Sakernas internet, IoT, Internet of Things, termerna syftar på utrustning i hemmet, det kan vara tvättmaskinen eller kylskåpet, som kopplas upp mot internet och kan lämna ifrån sig information eller styras från t.ex. en smarttelefon eller dator.

Server är namnet på de enheter som vi kopplar upp oss mot när vi använder internet. Ett annat namn för server är värddator.

Smarttelefon är en kombination av mobiltelefon och handdator. Smarttelefonen har en pekskärm med tangentbord, mängder med tjänster kan användas. I dagligt tal kallas de ofta mobiler eller mobiltelefoner, men sådana, som Nokias gamla modeller, är mer begränsade och används främst till telefonsamtal och sms.

SMS är en förkortning av engelskans 'short message service'. Funktionen fanns redan på de tidiga mobiltelefonerna som utöver samtal också erbjöd möjligheten att skriva och skicka textmeddelanden.

Surfplatta är en tunn handdator med pekskärm som vanligtvis manövreras med fingertopparna. Ibland kallas de för padda, oavsett fabrikat, vilket är en försvenskning av Apples surfplatta som kallas iPad.

Sökmotor är en söktjänst som gör det möjligt att hitta information på internet. Google är idag den vanligaste sökmotorn, men även Bing och Yahoo förekommer.

Uppdatering: program och system är under ständig utveckling. Det kommer hela tiden modifieringar. Och när något uppdateras tar enheten via internet hem en nyare version. Ibland leder detta till att gränssnitt förändras, vilket kan uppfattas som försvårande.

Webbläsare är det program du använder för att kunna surfa och komma åt material som finns på olika servrar på internet. Vanliga webbläsare är bl.a. Google Chrome, Safari och Mozilla Firefox.

Varm expert är en person som vi har en relation till, vän eller familjemedlem, med en relativ expertis och som på olika sätt hjälper oss med digitala medier.

Videokonferenssystem, t.ex. Google Meet, Microsoft Teams eller Zoom, är program för gruppkommunikation där två eller flera deltagare kan se och höra varandra via dator, smarttelefon eller surfplatta.

Wi-Fi är en teknisk standard för trådlösa nätverk. Ordet är skapat efter mönster från Hi-Fi, high fidelity.

Bilaga 1. Den digitala repertoaren

Olika aktiviteter som vi gör på internet har sorterats under olika rubriker. I avsnittet om digital motion behandlades delar av Ullas repertoar. Den åskådliggörs också här. Lägg märke till att Ulla även producerar saker; hon är fotointresserad och har för det ändamålet ett par lagringstjänster. Dessutom spelar hon Wordfeud. Prova att behandla din egen repertoar på samma sätt – vad du gör under respektive rubrik – och begrunda den. Har du kunskapsluckor som mår bra av att fyllas ut? Gör du rentav för många saker som krånglar till det? Vad uppfattar du som svårt eller enkelt, tryggt eller säkert?

Bank- och betalning

Internet-banken
Bank-id
Mobilt bank-id
Swish

Massmedier

Lokaltidningen
Expressen
Svt.se
Sr.se
Svtplay.se
Poddar

Interaktion

Facebook
e-post
sms

Varor och tjänster

Reseappen
Tidtabell-appen
e-apotek
Parkeringsappen

Myndigheter

Pensionsmyndigheten
Skatteverket
1177
Kommunen

Produktion

Fotografering
Bildredigering

Lagring

Molntjänst
Extern hårddisk

Övrigt

Wordfeud